

A magyar osztály minden díszitménye; nyers, világos, puszta falai; zömök, mély kalászfönadékkal díszített boltívei, melyek kalászfíréi valóban méltók lennének azon olasz művészek valamelyikének képzeletéhez, akik a quattrocento végén, nagy-nagy tisztességre, vándoroltak át Corvin Mátyás tudós és gazdag udvarába; és a medencés nagy terem köröskörül; a szívárványos Zsolnay-féle fayence-burkolat; és középen, a pácolt tölgyfából készült asztalok és székek, egyszerű, paraszti formájúak, alacsony támaszuk belső oldalán bemetszett vagy berakott évszámmal és névbetűvel, mint ahogy ez ma is szokás erdélyi faházakon és kapukon; és köröskörül más szobákban és más folyosókon a vert-réz falvédő, a hasonló fémből való virágtartók, csupán kezdetleges körvonalakban megrajzolt alakjaikkal, minőket a tiszamenti falvakban találhatni: rendkívül eredeti és festői módon mutatják a népművészet egyesülését a városi művészet választékosabb formáival. A falvédők polcain tökéletes bronzszobrocskák, szívárványos kőedények következnek sorban, mind megannyi gyöngyei a finomult ízlésnek és a technika mesteri voltának.

Ugyanez áll a fülkékben elhelyezett szobaberendezésekre, melyeknek minden darabja a maga helyére van állítva a kifeszített kötelek mögött. Thék Endre kényelmes, széles és erős dolgozószobájában a fakandallón quattrocentói olasz ízlésű oszlopdíszítés van; Bartha Sándor szürkére és violásra hangolt dolgozójába fehérre lakkozott bútort állított, melyek széleit, franciásan, aranycsík futja be; ezekkel ellentétben Mócsay József műasztalos ebédlő szobácskájában, melynek hamuszín bőrpamlagját vörhenyes

bőrsávok csíkozzák; Vigand veranda-ebédlője és Simay zeneszobája és a Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság egész csipke- és hímzésgyűjteménye és az állam különféle ipartanintézeteinek kiállításai, különösen az aradi és kolozsvári iskolái, újabb meg újabb meggyőző bizonyítékokat szolgáltatnak a magyar iparművészet helyes iránya felől... (Ugo Ojetti.)

A BERLINER TAGBLATT 289. számában Block Pál szerkesztő hosszabb cikkben bírálja a milánói nemzetközi kiállítást és miután a művészeti osztályt nagy elismeréssel méltatta, elítélő véleményt mond a kiállítás iparművészeti részéről s csakis a magyar kiállítást emelt ki, mint dicséretes kivételt. A cikknek ez a része így szól:

Amilyen jó ennek a művészeti csoportnak a hatása, olyan kevésbé örvendetesen hat az iparművészetek terjedelmes csoportja. Nagy része még nem kész; másik nagy része — sajnos, a legnagyobb rész — egy nagy áruház benyomását teszi. — Csak a magyar kiállítás, igen ízléses elrendezésével és kivitelével, váltja be azt, amit az „Iparművészet“ felirat ígér. Itt a lakásdíszítés néhány új gondolatának ügyes kivitelét is látjuk s látjuk a nemzeti motívumoknak a modern ízléssel való összeegyeztetésére való törekvést is.

Még a bécsi FREMDENBLATT is, amelyről pedig köztudomású, hogy nem rokonszenvez a magyarokkal, a katasztrófáról szóló közleménye kapcsán, következőképpen emlékezik meg a magyar csoportról; A magyar kiállításnak igen nagy sikere volt. A berendezés szépségét mindenfelé elismerték (wurde international anerkannt).

A SÁROSVÁRMEGYEI MÚZEUMBÓL.

IRTA: DIVALD KORNÉL.

A „MAGYAR IPARMŰVÉSZET“ tavalyi évfolyamában behatóan ismerttettem azt a tömörked szövegt emléket, amelyet 1904-ben a Sárosvármegyei múzeum számára fölmutattam. A múzeumok és könyvtárak országos föfelügyelősége 1905-ben sárosvármegyei kutatásaim kiegészítésével bizott meg. Mintegy száz falusi templomot vizsgáltam át, amelyet látni addig alkalmam nem volt s a múzeum számára kizemelt anyag ismét hatalmasan gyarapodott.

Ez újabban felszínre került régiségek felölelik az iparművészet egész körét. A legérdekesebb tárgyak azonban ismét a textil-művé-

szet alkotásai. Azonkívül egy egész sorozat régi üvegtárgyat is találtam, amely e technika magyarországi multjára vet érdekes fényt.

Az újabban fölmutatott textil-emlékek sorában első helyen állanak azok a középkori miseruhák, amelyek a bártfai szent Egyed-templom mögötti deszkaszímben kerültek felszínre, amikor Mihálik József, múzeumunk szervezője, a XVII. századbeli föoltár töredékeit innen Bártfa restaurált városházába hordatta. Myskovszkynak Bártfa régiségeiről szóló könyvében részben már ismerttettem, de a templom restaurálása folytán eltűnt szebbnél szebb textil-emlékek itt heverték az óriási

oltár egymásra hányt töredékei alatt eltemetve. A legsíralmasabb állapotban a bártfai főoltár XV. századbéli vörös selyem damaszt antipendiuma került elő, amelyet többek közt a város színes selyem applikációval himzett címere is díszít. Elég jó karban maradt meg egy míseruha domborúan himzett feszülettel hátsó oldalán, továbbá egy arannyal átszőtt fekete bársony pluvialé a XV. századból s egy aranybrokát dalmatika. Fölszínre került még néhány kék pamuttal mintázott XV—XVI. századbéli vászondarab, vagyis középkori értelemben vett barhet, s egy minisztráló fiúknak való XVIII. századbéli gallér, amelyet egy ilyen barhetdarabbal béleltek.

Profán célú himzéseink sorában a legérdekesebb egy minta kendő. Ezt Bálint Lajosné úrnő, bártfai járásbíró neje ajándékozta a Sárosvármegyei múzeumnak. A 28 cm. széles és 70 cm. hosszú himzett vászonszalag messterét ez a monogramm jelzi: C. S. S. — G. D. B. 1716. Az ajándékozó családi hagyománya szerint az első három betű ezt jelenti: Clara Susanna Steinhübel. A másik három betű jelentése alighanem ez: Gemerckt díses Band. Véletlen szerencse révén a mustrakendő himzőjére vonatkozólag más adatokra is sikerült szert tennem. Volt alkalmam lapozgatni Steinhübel György löcsei könyvkötő úti naplójában, amelyet Tarczai György az Iparosok olvasótára 1902. évfolyamában ismertetett s amelyet a könyvkötő utódai később családi krónikának használtak. Steinhübel György 1631-ben Német-Prónán született, mint könyvkötő legény egész Közép-Európát bejárta. Vándorútja végeztével Löcsén avatták mesterré. Itt is nősült meg. Felesége Kollmitz Kristóf asztalosmester leánya volt, aki a löcsei szent Jakab-templom híres szószékét és orgonakarzatát is faragta. A szószék úgy megtetszett Bethlen Gábornak, hogy mását a gyulafehérvári székesegyház számára is megrendelte. A löcsei orgonakarzat ránk maradt Kollmitz-féle részletével rokon stílusú a díszláda, amelyről alább esik szó.

A fentmondott Steinhübel György fiának, János Györgynek a leánya volt Steinhübel Zsuzsanna, mintakendőnk mestere, aki 1705-ben született, a kendőt tehát 11 éves korában

hímezte. Hogy mily nagy a különbség korunk s a rég letűnt idők művészi szelleme között, azt ugyancsak kiáltó módon hirdeti 1716-ból való himzett mintakendőnk. A művészi szellemnek az iskolába való átültetése ma sok igyekezettel folyik. Mégis messze vagyunk annak a reményétől, hogy tizenegy éves leányaink hímezési kísérleteit úgy kétszáz év múlva a Magyar Iparművészethez fogható folyóirat közölni fogja. Steinhübel Zsuzsannának már lehetett némi gyakorlottsága, amikor a durva vászonnak megfelelően keresztöltésekkel himzett mintakendőjéhez fogott. Mindazonáltal a legelemibb dolgokkal kezdi munkáját: egyenes vonalak s ilyenekből összerótt alakok színes selyemmel való kivarrásával. Közbe egy-egy madár, kulcs, szintén egyenes vonalakból összerótt stílizált alakja vegyül. A következő sorban XVII. századbéli lepedőkön, párnahéjakon s kendőkön általánosan elterjedt szélvirágokat, olasz korsós virágbokrokat s egy ágaskodó szarvast látunk, jobbfelől kuriozumként egy kék selyemmel himzett tejes kannát. A kendő java része szőnyegmintákat utánzó alapkitöltésekből áll; keskenyebb jobboldali felén, a koronás monogramm fölött három szegfűvirágos sarokkitöltést látunk, amelyet gyolcsra vagy más finomabb szövetre minden bizonnyal formásabb alakban is tudott hímezni, mint itt. A kendő egyes részeiből idővel kifejtették a himzést s mesterének valamelyik kései utóda piros pamuttal kísérletezett rajta. A felsorolt motívumokon kívül csak három ábécé, egy templom gyermekesen stílizált himzett képe s néhány sor paszománt formájára himzett, de már színehagyott szegélyminta eredeti. A munka általában gondos, a himzés színén és fonákján szinte egyforma. Hogy mennyire hanyatlott nálunk a himzés technikája a XVIII. században alig egy-két emberöltő folyamán, ezt a Sárosvármegyei múzeumban egy másik himzett mintakendő fogja mutatni, amelyet legújabbán szereztem meg. A XVIII. század végéről való mintakendő a szokásos ábécéken kívül túlnyomó részben, keresztöltésekkel himzett naturalisztikus virágokat ábrázol. Alapkitöltései sorában kétféle point de Hongrie mustra is szerepel. Színén elég jól fest ez a

hímzés is, fonákján azonban a selyem fonalak hanyag módon össze-vissza bogozvák.

A hímzőművesség e szerény, házilag készült emlékeivel szemben az anyag pazar gazdagságával s briliáns tehnikájával válik ki a komlósai miseruha. Ez Vályi János v. b. t. t. eperjesi püspök jóvoltából került múzeumunkba. A püspök úr egyébként is páratlan jóakarattal mozditja elő Sárosvármegye e kulturális intézményének ügyét. Az egyházmegyéjébeli görög katolikus templomoknak nemcsak összes használatlan régiségeit engedte át; de a fontosabb használt műtárgyak kiállítását is lehetővé tette, amennyiben ezeknek új tárgyakkal való pótlásáról gondoskodik. Ilyen napjainkig használt miseruha volt a komlósai is. Komlósa a Rákócziak hajdani birtokának, a Makovicának egyik félreeső községe. Temploma főhomlokzatán kettős toronnyal klasszicizáló stílusban, görög kereszt alakjában emelt köépuület, amelynek kupolája átmérőjében 13 méter, a keresztágak 5·70 m. hosszúak és ugyaníly szélesek. A városba is beillő tekintélyes épület a múlt század első negyedéből való s helyén valamikor fatemplom volt. Több mint valószínű, hogy a hímzett miseruha ebből maradt ránk, de alapszövege után ítélve a XVIII. század derekánál előbb aligha készült. A miseruha szövege apró virágokkal mintázott egyszínű vörös selyem. Csak a miseruha két sarkát foltozták meg később egy-egy, alighanem jóval régibb miseruhából származó gránátalma mustrás, de nem olasz eredetű bársony brokátdarabbal. A hímzés anyaga az alakok testrészein kívül csaknem mindenütt színes selyemmel mustrásan tarkított s applikált letűzött arany és ezüst szövet. A harangalakú miseruha hátrészének 50 cm. széles és 114 cm. magas sávján a kálváriát látjuk. A vállrészeket s az ezekhez fűződő lebbeneket ó-szláv nyelvű, arannyal hímzett feliratokkal váltakozva szent Péter, szent Pál és szent Miklós alakja, ezzel szemben Mária, szent Mihály és a szintén szárnyasan ábrázolt keresztelő szent János alakja díszíti. A mellső oldalra ugyancsak arany feliratok között kerub fejekkel váltakozva a három kelyhet tartó angyal képében ábrázolt Szentháromságot s a veraikont himezték.

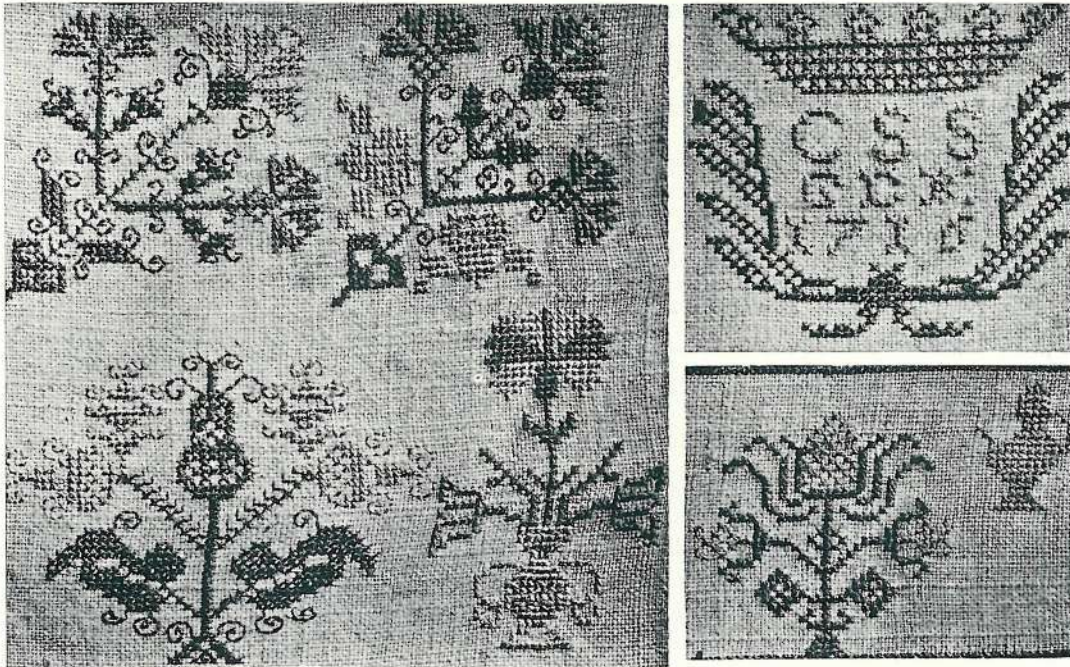
Aligha csalódom, amikor azt hiszem, hogy ez a miseruha Oroszországból került hozzánk s ennek valamelyik apácakolostorában készült. Briliáns tehnikája, erősen rövidített feliratainak ó-szláv nyelve s alakos részének bizánci stílus, konvencionális jellegű rajza enged erre következtetést. Mindazonáltal nagyon csalódnánk, ha ruthén népünk egyházi művészetét a maga egészében Oroszországból származtatnók. A rítusnak megfelelően, különösen a fatemplomok elrendezésében természetes a keleti egyháznak Galícia közvetítésével hozzánk került hatása. Mint afféle még ma is szanaszéjjel vándorló nép, a Makovica ruthénjei régen is sűrűn fordulhattak meg Oroszországban s hozhattak onnan templomuk számára mutatósabb felszerelési tárgyakat, mint a minő az imént ösmertetett miseruha is. Általában azonban templomaik díszítése arra vall, hogy a Makovica ruthénjei a középkortól kezdve napjainkig a magyarsággal a legszorosabb kulturális közösségben éltek. A nyugati művészet Magyarországon át közvetített hatása uralkodik, gyakran meglepő módon bájos naivitással párosulva, képirásukban és díszítő művészetükben. A manapság szinte hozzáférhetetlen, elhanyagolt vadon vidéken elterülő makovicai falvak fatemplomaiban helyel-közzel oly érdekes világ tárul elénk, hogy erről a kutatásnak nálunk eddigelé halavány sejtelme sincs. Más alkalommal talán lesz módomban ennek beható ismertetésére is vállalkozni. Ezúttal csupán még néhány, szintén nagyrészt makovicai templomokban talált üvegtárgyról szólok, amely e technikának nálunk még szinte teljesen ismeretlen multjára vet fényt. Ide tartozik az alsószvidníki üvegcsillár, amelyet képből is bemutatok. Alsó-Szvidníken hajdan még a XVII. században épült fatemplom volt, amelyet 1845-ben lebontottak. Ekkor épült, a régi helyétől nem messze, a mostani kőtemplom, amelybe a régi ikonosztáz egyes részeivel együtt ezt az üvegcsillárt is átvitték s napjainkig használták. Az első pillanatra a csillár úgy fest, mintha XVII. századbeli velencei munka volna; ám a zöldes színű üveg, amelyből készült, részleteinek primitív, szinte paraszti formája arra vall, hogy csak mintája volt velencei. A csil-

lárnak körülbelül egy méter magas teste vasrúdra tűzött s fúvás közben forgatással barázdássá tett gömbök sorozatából áll, amelyet két, külsején fülekkel cifrázott, belül színesre festett félgömbalakú edény szakít meg. Ez utóbbiak famagjának lyukaiba tűzték a fogóval bordázott üvegkarélyokkal váltakozó csavart törzsű négy gyertyatartó kart, a felső edénybe a hasonló alakítású karélyokkal váltakozó sárgaszírmú virágokat. A csillár törzsének középső gömbjét négy, odaforrasztott üveggyűrűbe tűzött kékszírmú virág díszítette, amelyből azonban csak egy maradt ránk. A fogóval mintázott s csipkézett szélű horgas csüngők, amelyek a kiálló karok testének füleibe akasztva a csillárt díszítették, nagyrészt szintén elvesztek, amínthogy az egyes tagozatokat összekötő, drótra fűzött és sárga szemekkel tarkított gyöngysoroknak is csak egy része maradt ránk. Egy a szvidníki csillárhoz hasonló stílusú örök mécses, sajnos, darabokra törve, a boglyárkai hajdani fatemplomból került Steinhauz Gida, a máriavölgyi üveggyár igazgatója révén múzeumunkba. A máriavölgyi üveggyárba a boglyárkai hívek beolvasztás végett hozták. Amint nagyjában végzett összeállításából kiderült, ez a szintén zöldes üvegből fúvott örök mécses alul legömbölyített s közel félméternyi magas amfora alakjával bírt, amely három üvegláncon félgömbalakú fedőre akasztva csüngött alá. Az öblös edény s fedőjének külső falához egymással váltakozó sorokban üveggyűrűket forrasztottak, amelyek mindegyikébe egy-egy fogóval mintázott s helyel-közzel kék üveggal cifrázott virágot vagy csipkézett szélű levelet tűztek. Természetes, hogy idők folyamán a lazán odaillesztett ékítmények egymásután elpusztultak s a máriavölgyi üveggyárba, illetve múzeumunkba már csak hírmondónak került néhány a szvidníki csillár csüngőjéhez hasonló darab. Feketekút görög katolikus templomából a Sárosvármegyei múzeum egy kékes zöld tej-üvegből fúvott s szent Péter és Pál zománcos festésű alakjával ékes kelyhet kapott, amely a rajta levő évszám szerint 1636-ban készült s amelyet Mihálik József az Archeologiai Értesítő 1896. évfolyamában már ösmertetett. Azért itt csak képét közlöm.

A bártfai városháza levéltárának kiürítése alkalmával a múlt ősszel egy aktacsomó mögül két velencei üveg pohár került elő. Ez ahhoz a pohársorozathoz tartozik, amelyet Bártfa városa a XVI. század elején zománccfestésű címerével díszítve közvetlenül Velencében rendelt meg. E poharak egyike a kassai múzeumba került. A Bártfán eddig is megvolt három darab képét Chyser Kornél közölte bártfafürdői emlékkönyvében.

Mint ezenkívül nem egy példa bizonyítja, régi városaink, de főuraink is ugyancsak ismerték a közvetlen forrást, ha a művészi ipar oly kiválóbb alkotásaira akartak szert tenni, amiket az országban nem szerezhettek meg. Főlöszleges tehát a nyugateurópai művészet hatását Magyarországon ok nélkül bonyolított közvetítések útján, főleg Németországon keresztül levezetni, mint azt régebbi műtörténetíróink oly előszeretettel tették. Több mint valószínű, hogy Bártfa körültekintő s józan urai nemcsak a fényűzést szolgálták azzal, hogy közvetlenül Velencéből hozatták az áldomásaikhoz való üveg poharakat. Céljuk inkább az lehetett, hogy klasszikus mintákkal szolgálhassanak azoknak az üveghutáknak, amelyek a város határában a XVI. században alighanem már megvoltak. Hogy a XVI. században voltak üveggyártóink, ezt a bártfai levéltár egyik okmánya is bizonyítja. Sartor Benedek varannói főbíró 1576 február 10-kén kelt magyar nyelvű levelében arra kéri Bártfa urait, hogy a városukban dolgozó Üveggyártó Pál második házassága ellen ne gördítsenek akadályt, mert első felesége Varannóról egy katonával megszökött s a mester mindennemű drága marháit is magával vitte. Sárosvármegye területén egyes helynevek, továbbá régi följegyzések és hagyományok még ma is tíznél több üveghutáról tudnak, amely a XVIII. században még működött. Lehetetlenség, hogy ezek csak akkor keletkeztek nálunk, az általános gazdasági pangás és kulturális hanyatlás idején. A XVIII. századbeli üveghuták, amelyek a livóin kívül Sárosvármegyében mind megszűntek, nem üveggyártásunk kezdetét jelzik, hanem alighanem régi virágzásának végét, hanyatlását, amelynek eddig felsorolt mutatósabb emlékein

244.

245.

244., 245. RÉSZLETEK STEINHÜBEL ZSUZSÁNA
HÍMZETT MINTAKENDŐJÉRŐL.

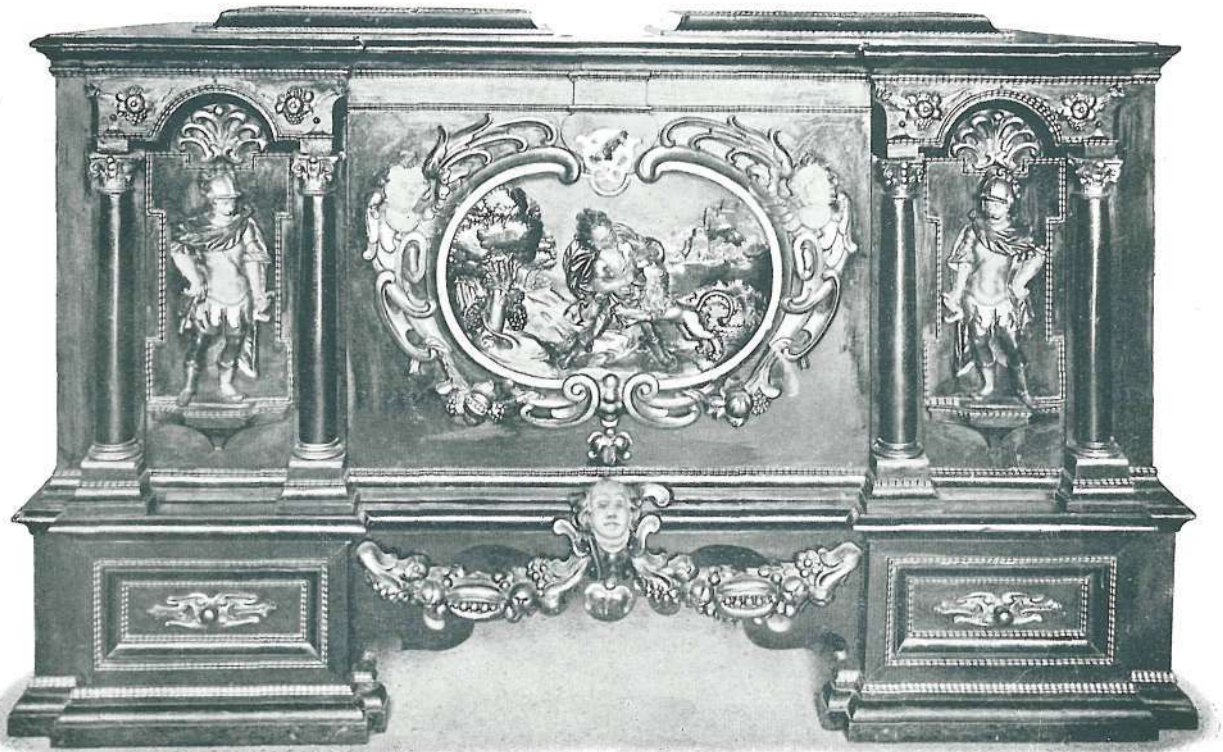
SÁROSVÁRMEGYEI
MÚZEUM.

246.

246. KOMLÓSI MISERUHA,
SÁROSVÁRMEGYEI
MÚZEUM.

247.

247. DÍSZLÁDA
A PALOCSAI SALAMON-
KASTÉLYBAN.

248.

249.

248., 249. A KOMLÓSAI MISERUHA
HÍMZÉSEIBŐL.

SÁROSVÁRMEGYEI
MÚZEUM.

250.

250. ÜVEGSILLÁR
ALSÓ-SZVIDNIKRÓL.

SÁROSVÁRMEGYEI
MÚZEUM.

251.

251. ÜVEGPOHARAK
A XVI. ÉS XVII. SZÁZADBÓL.

kívül Hervartón, Richwaldon, Szvidnicskán, Bártfán és Zborón találtam még jelentéktelenebb, a múlt század derekára valló, de tehnikájuknál fogva a régi gyakorlattal összefüggő üvegtárgyakat.

Ezek közül művelődéstörténeti szempontból igen érdekesekek a zborói üvegpénzek. A körülbelül egy korona nagyságú üvegkarongok mellső lapjára C. A. monogrammot, hátsó lapjára kereket vagy sarlót préseltek. A monogrammmal Comes Aspremontot jelent, a kerek pénzek ígás napszámot, a sarlósak kézi napszámot. A fehér, zöldes, sárga és kék üvegből készült pénzeket a jobbágyok a végzett robotért kapták s ezek így ennek lerovását igazolták. Tudjuk, hogy a Makovica Rákóczi Júlia, II. Rákóczi Ferenc nővére révén szállt az Aspremont családra, kitéve Aspremont Ferdinánd gróf vett feleségül. A család 1804-ben halt ki s így alig egy századig bírta Zborót. Üvegpénzei a község határában Szlebníkhután készültek. Színük, anyaguk azonos a szvidniki

csillárüvegével s így alighanem ezt is egy zborói kastélybeli velencei csillár mintájára itt készítették.

Sokat írhatnék olyan műtárgyakról, amelyeket sárosvármegyei utamban magánosok birtokában találtam, amelyeket azonban múzeumunk számára az azokhoz fűződő családi kegyelet miatt nem sikerült megszereznem. Ilyen tárgy a képünkön látható díszláda, amelyet Alapi Salamon Géza palocsaai kastélyában őriznek s amelyet itt Bottyánné menyasszonyi ládájának tartanak. A XVII. század derekára valló barokk láda 159 cm. széles, 94 cm. magas és 76 cm. mély. Stíljével, mint említettem, a löcsei Kollmitz Kristófra emlékeztet. Homlokdeszkáján fényezett fekete alapon k. rubfejes barokk cikornyák közt az oroszlánál birkozó Sámson színezett domborművű képét látjuk. Kétfelől oszlopos fülkében két római katona féldomborművű alakja áll. A láda talpuzatát kerubfejes gyümölcsfüzér díszíti, tetejét és oldallapjait keretbe foglalt gyertyánfa-berakás.

AZ EVANGÉLIKUSOK RÉGI TEMETŐJE SOPRONBAN.

IRTA: BÜNKER R. J. ÉS DIVALD KORNÉL.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNELMÜNK protestáns korszakának művészetével nálunk eddigelé még vajmi kevesen foglalkoztak. Ez irányú kutatásaink fogyatékosága s nem az a körülmény, mintha művészetünk akkoriban szünetelt volna, az oka annak, hogy a XVI. század művészettörténelmünkben még ma is valóságos saeculum obscurum. Több mint valószínű, hogy XVI. századbeli művészetünkről, emlékei java részének pusztulása miatt, soha sem lesz módunkban oly világos képet nyerni, mint aminővel történelmünk többi évszázadainak művészetéről már ma is rendelkezünk. A protestáns kor XVII. századra eső felének művészete azonban nálunk ugyancsak fényesen cáfolja meg a reformáció mű-

vészettelens szelleméről táplált, még ma is csaknem általános balhiedelmet. Szinte lehetlenség elgondolni, hogy ez a művészet máról holnapra a XVII. században keletkezett, hogy csirái nem a XVI. századba nyúlnak vissza.

Több mint valószínű, hogy a művészet fejlődése Magyarországon napjainkig sohasem szünetelt. Csak politikai és kulturális állapotainknak megfelelően maradt hol többé, hol kevésbé mögötte a külföldi művészet jelentőségének. Ha mégis oly kevésre méltatjuk, ennek oka csakis az, hogy eleve lekicsinyeltük régi művészetünket, anélkül hogy ezzel behatóbban megismerkedni érdemesnek tartottuk volna. Különösen protestánskori művészetünk emlékeit hanyagoltuk el s dobtuk ki tömegesen